

Udenrigshandelens erhvervsøkonomi.

Af LAUGE STETTING¹⁾

1. Netop i månederne omkring Erhvervsøkonomisk Tidsskrifts 25 års fødselsdag er medarbejderne ved Handelshøjskolens Eksportinstitut beskæftiget med at gennemføre en række reformer vedrørende forskningen og undervisningen inden for udenrigshandelens erhvervsøkonomi. Tidsskriftets fødselsdag er derfor blevet en særdeles belejlig anledning til at se tilbage på den stedfundne udvikling inden for udenrigshandelens erhvervsøkonomi samt til at redegøre for reformerne vedrørende forskningen og undervisningen. Tilbageblikket viser først og fremmest, i hvor høj grad forskningen og undervisningen afspejler vilkårene for landets udenrigshandel, og det er da også de ændrede betingelser for udenrigshandelen, der har fremkaldt ønskerne om reformer²⁾.

2. I årene efter den store økonomiske krise omkring 1930 var landenes udenrigshandel stærkt præget af told og restriktioner – en tilstand, der faktisk varede ved, indtil liberaliseringen af den europæiske handel

¹⁾ Amanuensis ved Eksportinstitutet, Handelshøjskolen i København, cand. polit.

²⁾ Denne artikel omhandler kun den erhvervsøkonomiske forskning inden for udenrigshandelen. Det er imidlertid interessant at notere, at også den nationaløkonomiske forskning vedrørende den internationale handel i høj grad har været præget af de ydre vilkår for det økonomiske samkvem mellem landene på den tid, forskningen blev udført, jfr. de fire hovedarbejder i dansk nationaløkonomisk forskning inden for dette område: *Carl Iversen: Some Aspects of the Theory of International Capital Movements* (Copenhagen, Munksgaard, 1935), *C. M. Wright: Economic Adaption in a Changing World Market* (Copenhagen, Munksgaard, 1939), *P. Nyboe Andersen: Bilateral Exchange Clearing Policy* (Copenhagen, Munksgaard, 1946) samt *Erik Hoffmeyer: Dollar Shortage and the Structure of U. S. Foreign Trade* (Copenhagen, Munksgaard, 1958).

Udenrigshandelens erhvervsøkonomi.

Af LAUGE STETTING¹⁾

1. Netop i månederne omkring Erhvervsøkonomisk Tidsskrifts 25 års fødselsdag er medarbejderne ved Handelshøjskolens Eksportinstitut beskæftiget med at gennemføre en række reformer vedrørende forskningen og undervisningen inden for udenrigshandelens erhvervsøkonomi. Tidsskriftets fødselsdag er derfor blevet en særdeles belejlig anledning til at se tilbage på den stedfundne udvikling inden for udenrigshandelens erhvervsøkonomi samt til at redegøre for reformerne vedrørende forskningen og undervisningen. Tilbageblikket viser først og fremmest, i hvor høj grad forskningen og undervisningen afspejler vilkårene for landets udenrigshandel, og det er da også de ændrede betingelser for udenrigshandelen, der har fremkaldt ønskerne om reformer²⁾.

2. I årene efter den store økonomiske krise omkring 1930 var landenes udenrigshandel stærkt præget af told og restriktioner – en tilstand, der faktisk varede ved, indtil liberaliseringen af den europæiske handel

¹⁾ Amanuensis ved Eksportinstitutet, Handelshøjskolen i København, cand. polit.

²⁾ Denne artikel omhandler kun den erhvervsøkonomiske forskning inden for udenrigshandelen. Det er imidlertid interessant at notere, at også den nationaløkonomiske forskning vedrørende den internationale handel i høj grad har været præget af de ydre vilkår for det økonomiske samkvem mellem landene på den tid, forskningen blev udført, jfr. de fire hovedarbejder i dansk nationaløkonomisk forskning inden for dette område: *Carl Iversen: Some Aspects of the Theory of International Capital Movements* (Copenhagen, Munksgaard, 1935), *C. M. Wright: Economic Adaption in a Changing World Market* (Copenhagen, Munksgaard, 1939), *P. Nyboe Andersen: Bilateral Exchange Clearing Policy* (Copenhagen, Munksgaard, 1946) samt *Erik Hoffmeyer: Dollar Shortage and the Structure of U. S. Foreign Trade* (Copenhagen, Munksgaard, 1958).

så småt begyndte omkring 1950 og for alvor tog fart i forbindelse med de europæiske markedsdannelser omkring 1960. Under den anden verdenskrig og i en række efterkrigsår var forsyningsproblemerne langt vigtigere end afsætningsproblemerne. I hele perioden fra begyndelsen af trediverne til begyndelsen af halvtredserne var den danske udenrigs-afsætning domineret af landbrugsvarerne, medens industrivarerne tegnede sig for mindre end en fjerdedel af eksportværdien. Den danske eksport var i høj grad koncentreret om nogle få betydningsfulde aftagermarkeder, navnlig Storbritannien og Tyskland, som op imod den anden verdenskrig tilsammen aftog mere end tre fjerdedele af eksporten³⁾.

3. I hele denne periode fra begyndelsen af trediverne til begyndelsen af halvtredserne var forskningen inden for udenrigshandelens erhvervs-økonomi påvirket af disse forhold. Vanskelighederne for den normale internationale handel bevirkede således, at man på Handelshøjskolens Eksportinstitut i særlig grad interesserede sig for mulighederne for en udenrigshandel på nordisk basis⁴⁾ eller for specielle problemer som f. eks. samhandelen med de centraldirigerede lande⁵⁾. Forsyningsproblemerne og importhandelen dannede grundlag for en række undersøgelser, f. eks. Eksportinstitutets undersøgelser over handelen med tropeprodukter⁶⁾ samt over kornhandelens organisation⁷⁾. Landbrugs-eksportens problemer gav anledning til et stort antal undersøgelser⁸⁾, medens industrieksporten indtog en langt mindre fremtrædende plads i forskningen⁹⁾.

³⁾ Tallene for udenrigshandelen her og i det følgende er fra *Lauge Stetting: Danmarks Exportstruktur und handelspolitiske Probleme* (Wirtschaftsdienst 1957, p. 695–700), *Det Økonomiske Sekretariat: Økonomisk årsoversigt, marts 1956, marts 1960 og marts 1961*, (København, J. H. Schultz, henholdsvis 1956, 1960 og 1961), samt *Statistiske Efterretninger*, 9. aug. 1961.

⁴⁾ *Kristian Møller: Nordisk Samhandel* (København, Harck, 1942).

⁵⁾ *Z. D. Lando: Jugoslavien som forsynings- og aftagermarked* (København, Harck, 1954).

⁶⁾ *Erik Lyng: Handelen med tropeprodukter* (København, Harck, 1942).

⁷⁾ *O. Loff: Den danske kornhandels organisation* (København, Harck, 1945).

⁸⁾ Bl. a. *Jørgen Pedersen: En analyse af det engelske smørmarked i perioden 1923–36* (Aarhus universitets økonomiske institut, 1937) og *U. Kronman, Z. D. Lando og F. Lütichau: En undersøgelse af produktionsvilkårene for smør i Australien og New Zealand* (København, Strandberg, 1939).

⁹⁾ En af de få danske undersøgelser vedrørende industrieksporten er Eksportinstitutets undersøgelse, *Erik Lyng: Danmarks industrieksport*, (København, Harck, 1943).

4. Undervisningen var i denne periode præget af de samme tendenser. Blandt Handelshøjskolens specialstudier fandtes der ikke et særligt studium i udenrigshandel før 1946. Indtil da behandlede udenrigshandelens problemer under specialstudiet Varehandel, der omfattede en systematisk gennemgang af engros- og detailhandelen, indenrigshandelen såvel som udenrigshandelen. Da Varehandelsstudiet i 1946 ændredes til specialstudiet i Udenrigshandel, skete det på et tidspunkt, da forsyningsproblemerne og importvanskelighederne stod i forgrunden. Det er derfor ikke mærkeligt, at disse problemer kom til at spille en vigtig rolle i undervisningen, og at der måtte afsættes megen tid til gennemgangen af landenes handels- og valutarestriktioner, internationale reguleringer etc.

5. I løbet af halvtredserne indtraf der imidlertid en række ændringer i betingelserne for Danmarks samhandel med udlandet. Vareknapheden hørte op, og afsætningsproblemerne begyndte at komme i forgrunden. Marshall-hjælpen og det europæiske økonomiske samarbejde, der indledtes i forbindelse hermed, gav starten til en vis liberalisering af den europæiske handel, og da de således skabte liberaliseringsmuligheder efter nogle års forløb var ved at være udtømt, påbegyndtes der i slutningen af tiåret en ny liberalisering i forbindelse med de europæiske markedsdannelser. Denne liberalisering har åbnet nye afætningsmuligheder udadtil og har skærpet konkurrencen indadtil; for mange virksomheder har den nødvendiggjort en rationalisering og specialisering af produktionen og afsætningen på såvel hjemmemarkedet som eksportmarkederne.

Landbrugseksporten stødte i denne periode på stigende vanskeligheder, både af politisk og økonomisk art, og landbrugsvarernes betydning for eksporten faldt stærkt. Til gengæld blev industrivarernes stilling hurtigt stærkere. Medens de egentlige industrivarer i 1950 (ligesom i 1938) udgjorde 24 pct. af eksportværdien, dækkede de i 1960 41 pct. af eksporten. Hertil kommer konserveseksportens voksende betydning; i 1960 udgjorde den således næsten 7 pct. af eksportværdien.

De traditionelle aftagermarkeder fik en mindre dominerende stilling end før krigen, selv om de stadig er langt de vigtigste. Storbritannien og Tyskland, der før krigen aftog mere end tre fjerdedele af vor eksport, tegner sig nu for mindre end halvdelen af eksportværdien. Tilsammen er de industrialiserede lande i Europa og Nordamerika dog stadig de dominerende eksportmarkeder, idet de aftager 80–85 pct. af eksporten. De industrielt mindre udviklede lande aftager kun omkring

10 pct. af landets samlede eksport; men eksporten til disse områder er til gengæld inde i en kraftigere udvikling end eksporten til industri-landene.

6. Forskningsarbejdet inden for udenrigshandelens erhvervsøkonomi har i de senere år været præget af disse forhold. De europæiske markedsdannelser har her i landet ligesom i de fleste andre lande givet anledning til en lang række undersøgelser over de forventede virkninger for erhvervslivet¹⁰). Markedsdannelserne har også dannet udgangspunkt for en større interesse for strukturrationalisering og eksportsamarbejde mellem virksomhederne inden for såvel landbrug som industri. Spørgsmålet om strukturrationalisering under ændrede markedsvilkår undersøges for tiden af lic. merc. Ernst Poulsen, og de forskellige former for eksportsamarbejde inden for den europæiske industri er taget op til behandling af amanuensis ved Handelshøjskolens Eksportinstitut, cand. polit. Lauge Stetting.

Den undersøgelse af industrieksportens organisation, der blev påbegyndt med dr. Lynges bog fra 1943, agtes genoptaget af Eksportinstituttet inden for den nærmeste fremtid. Det er tanken at lade cand. merc. Ole T. Krogsgaard udføre dette arbejde.

De stigende eksportmuligheder for industrivarer – både til de traditionelle markeder som følge af liberaliseringen og den økonomiske vækst i disse lande og til de mange nye udviklingslande – har øget interessen for eksportmarkedsanalyser. Den samme virkning er iøvrigt opstået som følge af de betydelige vanskeligheder for den traditionelle landbrugs-eksport. Sådanne analyser kan naturligvis kun gennemføres i dybden under medvirken af de danske handelsrepræsentanter på stedet eller lokale markedsanalysebureauer, men en meget betydelig del af arbejdet må alligevel overlades til den enkelte virksomhed eller branche i form af „desk research“. En systematisk gennemgang af principperne for en sådan „desk research“ er taget op af Eksportinstituttet under ledelse af amanuensis, mag. scient. Per Kongstad, H. D.

Den større industrieksport sker under en stærkt voksende konkurrence fra andre lande. I de senere år har især konkurrencen på kreditydelser fået voksende betydning, ikke mindst for eksporten til de mindre udviklede lande. Spørgsmålene vedrørende denne betydningsfulde hand-

¹⁰) Bl. a. *Jørgen Pedersen: Fællesmarked og frihandelsområde* (Aarhus, Akademisk Boghandel, 1957), *Udenrigsministeriet: Danmark og de europæiske markedsplaner* (København, 1958) og *Tyge Dahlgaard, Lauge Stetting og Erik Mortensen: De europæiske markedsplaner, redigeret af Thorkil Kristensen* (København, Det danske Forlag, 1958).

lingsparameter inden for eksporten er taget op til undersøgelse af Eksportinstituttet, hvor amanuensis, cand. polit. Harald Vestergaard, H. D., især beskæftiger sig med disse problemer.

Vanskelighederne for landbrugseksporten har dannet grundlag for en række undersøgelser over landbrugsmarkedernes udvikling, dels i landbrugs- og udenrigsministerierne, dels på Landbohøjskolen og Handelshøjskolens Eksportinstitut. På Eksportinstituttet arbejder instituttets leder, dr. Z. D. Lando, i øjeblikket på et mindre arbejde vedrørende markedsudviklingen for mejeriprodukter. De mørke udsigter for landbrugseksportens fremtid kunne dog sikkert gøre en mere omfattende analyse af landbrugsmarkedernes udvikling ønskelig.

Eksporten til Øst-landene har sine særlige problemer, som ikke er behandlet meget i den danske erhvervsøkonomiske forskning. Under indtryk af den senere tids større interesse for denne eksport har Handelshøjskolens Eksportinstitut dog nu taget øst-vest handelen op til undersøgelse, der foretages af dr. Z. D. Lando.

Selv om eksportproblemerne har trængt sig i forgrunden i løbet af halvtredserne, kan man på ingen måde sige, at importproblemerne er uden betydning. I erkendelse af, at mellem 65 og 75 pct. af landets import består af rå- og hjælpestoffer, har man på Handelshøjskolens Eksportinstitut især interesseret sig for importen af disse varer. Ligesom virksomheden på afsætningsiden foretager markedsanalyser, der skal tjene som grundlag for afsætningspolitikken, må den på indkøbssiden foretage analyser af de vigtigste indkøbsmarkeder. Bestemmende for virksomhedens samlede økonomiske resultat er ikke alene den interne driftsøkonomiske effektivitet og salgsdispositionen, men også den kommercielle effektivitet, der ligger i fordelagtige indkøbsdispositioner. På Eksportinstituttet arbejder Lauge Stetting på en omfattende analyse af visse sider af råvaremarkedernes struktur og de internationale problemer, der knytter sig til råvarehandelen. Til brug for undervisningen er der foreløbig udsendt en lærebogsmæssig fremstilling af råvaremarkedernes problemer¹¹⁾.

7. Undervisningen i udenrigshandelens erhvervsøkonomi under Handelshøjskolens specialstudium i Udenrigshandel har naturligtvis til stadighed undergået ændringer under hensyn til udviklingen inden for den internationale handel. I de senere år har ændringerne i udenrigs-

¹¹⁾ Lauge Stetting: *Råvarepriser og søfragtrater. En indføring i markedernes struktur, prisdannelsen og den økonomiske politik* (København, Harck, 1960).

handelens vilkår imidlertid været så omfattende, at behovet for en mere gennemgribende reform af studiet har trængt sig på, og efter mange drøftelser med interesserede erhvervskredse, herunder også en række af Højskolens gamle H. D.ere i Udenrigshandel og F. D. C.'s Udenrigshandelssektion, vedtoges i 1961 en ny studieordning til gennemførelse i løbet af studieåret 1961/62.

Under den nye studieordning lægges hovedvægten på faget *udenrigshandelens erhvervsøkonomi*, hvorunder eksportsiden og de med eksporten særligt forbundne problemer får langt den største vægt. Man vil i dette fag lægge stor vægt på de generelle marketing-problemer, der er så væsentlige for eksportarbejdet, navnlig i de industrialiserede lande i Vesteuropa og Nordamerika.

De markedsøkonomiske forudsætninger for dette hovedfag gennemgås i fagene *udenrigsøkonomi*, *råvarernes markedsøkonomi* og *erhvervsgeografi*; de juridiske forudsætninger gennemgås i faget *international handelsret*.

Udenrigshandelens erhvervsøkonomi gennemgås i forelæsninger, der strækker sig over alle andendelsstudiets fire semestre. Først gennemgås indledningen til handelens driftsøkonomi, navnlig efterspørgslen og efterspørgselsdeterminanterne. Dernæst behandles udenrigshandelens markedsproblemer. Efter en gennemgang af den internationale handels vigtigste strukturtræk drøftes principperne for den generelle eksportmarkedsorientering og for den mere intensive eksportmarkedsanalyse. Derefter gennemgås udenrigshandelsvirksomhedens markedstilpasning, herunder problemerne vedrørende eksportens eksterne og interne organisation, organiseret samarbejde mellem udenrigshandelsvirksomhederne, spørgsmålet om licenser, patenter, know-how o. s. v. Endelig gennemgås principperne for markedsbearbejdning og konkurrencen inden for eksporten, herunder eksportreklame og anden eksportpropaganda, deltagelse i messer og udstillinger, udenrigshandelens finansiering o. s. v., og forelæsningerne afsluttes med en gennemgang af aktuelle udenrigshandelsproblemer. I slutningen af studiet afholdes et kursus i udenrigshandelens praktiske afvikling.

Undervisningen varetages af:

Professor, dr. oec. P. Nyboe Andersen: Udenrigsøkonomi,
Amanuensis, mag. scient Per Kongstad, H. D.: Udenrigshandelens markeder, eksportmarkedsanalyse.

Lektor, cand. jur. Ole Lando: International handelsret.

Studiets leder, dr. Z. D. Lando: Aktuelle udenrigshandelsproblemer,

Afdelingsleder, cand. merc. Hugo Rønsdal: Markedsanalyse,
 Amanuensis, cand. polit. Lauge Stetting: Udenrigshandelens organisa-
 tion, råvarernes markedsøkonomi,
 Amanuensis, cand. polit. Harald Vestergaard, H. D.: Markedsbearbejd-
 ning og markedspleje i eksporten,
 Docent, dr. phil. Aage Aagesen: Erhvervsgeografi.

Det afsluttende kursus i udenrigshandelens praktiske afvikling gennemføres med bistand af en række eksportpraktikere. Det er hensigten at lade emnerne i dette kursus variere noget fra år til år, således at tidligere dimittender kan have udbytte af at deltage og derigennem få suppleret deres egne praktiske erfaringer.

Undervisningen finder sted i form af forelæsninger, suppleret med eksaminatorier; men derudover anvendes i stort omfang læsekredsøvelser, studiekredse og fællesstudiekredse i undervisningen.

I læsekredsene, der består af 3-5 medlemmer, danner de studerende et studiefællesskab til undersøgelse af opgivne emner. Desuden drøfter læsekredsene selvvalgte problemer og gennemgår faglitteratur.

I studiekredsene, der omfatter 10-15 medlemmer, består arbejdet som hidtil i en skriftlig besvarelse af opgaver, hvortil de studerende selv må fremskaffe det nødvendige kildemateriale. Til hver opgave beskikkes en opponenter, hvis indlæg bygges op i en konstruktiv og en kritisk del.

I fællesstudiekredsene, der er henlagt til sidste semester, består opgaverne i væsentligt omfang af „cases“, der løses ved et samarbejde mellem en gruppe studerende, f. eks. én eller to læsekredse. „Case“ene udarbejdes af lærerne i faget udenrigshandelens erhvervsøkonomi i samarbejde med praktiske erhvervsfolk. Desuden deltager de øvrige lærere, hvis fag berøres af det pågældende problem.

Den teoretiske undervisning suppleres med en række virksomhedsbesøg hos danske og svenske eksportvirksomheder samt med en eller to udenlandsrejser. Efter besøgene og rejserne udarbejder de studerende rapporter, der for rejserapporternes vedkommende udsendes af Eksportinstituttet¹²).

Som et led i den afsluttende eksamen udarbejder de studerende i sidste semester en omfattende specialafhandling over et emne inden for hovedfaget udenrigshandelens erhvervsøkonomi. Denne afhandling er-

¹²) Den sidst udsendte rejserapport er *Beretning om studierejse til Storbritannien, august-september 1960* (København, Eksportinstituttet, 1961).

statter den 8 timers opgave, hvormed den afslutende eksamen tidligere blev indledt.

8. De ændringer, der har fundet sted i udenrigshandelens vilkår i løbet af halvtredserne, har således givet anledning til betydelige nydannelser inden for såvel forskningen som undervisningen i udenrigshandelens erhvervsøkonomi.